

Již po druhé o něm píši. Po prvé jsem o něm vypravoval jako o sousedovi litomyšlského předměstí Záhradi, že také vyučoval jízdě na koni, kterak si zařídil při své hospůdce v zahradě pod vysokou, košatou hruškou „jízďárnu“, že také mne vzal do učení a kterak jeho vrance málo křepkých, více však nejistých noh sletěl v polích přes hlavu, i jak jsem na bystřejší jeho Luce jezdíval do strakovských lesů za Litomyšlí.*)

Tenkrát se mi také svěřil, že sepsal své paměti, ale po německu, poněvadž česky psát bylo mu nesnadno. Chtěl jsem ty jeho zápisky přeložit a upravit do tisku; nestalo se však a ne mou vinou. Teď po letech, kdy jejich autor už dávno odpočívá pod drnem, dostaly se mi do rukou laskavostí městského bibliotekáře v Litomyšli, p. Ant. Brachtla, ne však v originálu, ale v českém překladu zesnulého okresního lékaře v Litomyšli, MUDra. Ed. Čermáka. Škoda, že nejsou úplny. Autor napsal jenom první díl svých pamětí.

*) Jirásek: Spisy XXXVIII. Z mých pamětí, II. V Litomyšli.

Není možná otisknouti je tak, jak jsou napsány. Vyberu z nich, co je zajímavého, a budu dle nich vypravovati ne o sousedu Peciválovi, ale příběhy jeho mladých let, jak se ocitl mezi krasojezdci a stal se voltižérem cirku Beránkova, jenž byl v první polovici devatenáctého století z nejproslulejších v Evropě, jak Ignác Pecivál s ním zjezdil velký kus světa a zažil nejednoho dobrodružství.

I.

Česká jména se v Beránkově cirku měnila. Také dobrácké jméno Pecivál nezdálo se hrubě přitažlivým a tak se na cedule cirkusové dostalo poëticky proměněno. Z Mařenky Peciválové stala se „miss Laura Percival“. Ale náš Ignác Pecivál zůstal vždy Peciválem a neproměnil se v hrdinského Percivala, třeba že jej mohlo svésti rodinné prý podání, že jejich praotec Jan Pecivál, jenž přišel prý ze Švábska (!) r. 1650 s hrabětem Adamem z Bubna do Čech, psal se prý Percival.

Tento Jan Pecivál usadil se v Horním Jelení, odlehlém městečku mezi lesy, v jehož kostele odpočívá Heřman z Bubna, „statečný pán, u svého krále na slovo vzatý“, známý svým věrným lvem. Tu se praděd Peciválův už nepsal „Percival“, psal-li se tak kdy; oženil se tu jako Jan Pecivál se sládkovou dcerou a vyženil s ní hostinec.

Jeden z jeho tří synů, Josef, byl děd našeho Ignáce. Provozoval řeznictví, zároveň však byl hraběcím hajným a musil střílet i hovězí dobytek, totiž ty kusy, jejichž maso mělo být upraveno na hraběcí stůl. Hrabě jinak nedal.

Ignác Pecivál namatoval se na svého děda i na

babičku, někdy komornou hraběnky Bubnové. Babička učila jej modliti se, česky i německy, a často mu vypravovala o starém zámku v Horním Jelení, že byl všecken dřevěný, ale velmi pěkný.

Otec Peciválův zdědil příbytek a hospodářství; ale poněvadž musil vypláceti podíly několika bratřím a sestrám, zadlužil se a neudržel svého dědictví. Prodáv je, najal si r. 1805 na Opočně hospodu, později v Tyništi, kdež se mu dařilo tak, že si mohl zakoupiti v Borohrádku hostinec „panský dům“.

Tenkrátě ještě byly zlaté časy formanův a zájezdných hospod. Borohrádkem jezdilo se do Solnice, od Rychnova nad Kněžnou na západ na Holice a dále do kraje, na sever k Tyništi, Třebechovicům a na Hradec i k Opočnu a dále na půlnoc k horám. A hodně se jezdilo; a tak hospodský v „panském domě“ hojně vydělával. Kromě toho podařilo se mu opatřit si dodávky pro vojsko. Bylo v čas napoleonských válek. Rychle bohatl a tak, že si mohl zakoupiti dvůr v Čermé a domek někdy otcův v Horním Jelení.

Tenkrátě panovala velká drahota; z drahoty uhořela nouze a hlad i nemoci. Peciválův otec, jenž míval až sedmero koňských spřežení, jezdil do Uher pro obilí. Vozy zůstaly obyčejně šest až sedm neděl na cestě; jezdilo se zle, někdy urazily za den toliko půl druhé míle. A v Borohrádku se jich nemohli dočkat v té kruté nouzi, kdy si už upravovali chléb z otrub travou nebo kopřivami promíchaných. Otec Pecivál snažil se vyhověti všem; byl ochotný, dobrého srdce, jak svědčí také to, že on i manželka jeho kmotrovali skoro celému Borohrádku. Osudný rok 1811 i jej stihl těžkými ztrátami. Za obecné nouze nakoupil obilí za veliké ceny; ale přišel finanční patent, cena peněz hrozně klesla. To z hlu-

boka otrásló jměním Peciválova otce. Nad to se dostal do sporu o koupený čermenský dvůr; ta přetáhla se drahně let a připravila jej na mizinu.

Tam na Borohrádku v „panském domě“ narodil se dne 22. listopadu 1819 náš Ignác, sedmé dítě Josefa Pecivála, jehož nejstarší syn Jan, narozený r. 1801, studoval v Litomyšli na filosofickém ústavě. Toho roku 1819 i také později nebylo v „panském domě“ již všeho hojnost jako bývalo; otec Pecivál se již těžko oháněl a nemohl popřáti nejmladším svým dětem lepšího školského vzdělání, jakého se dostalo čtyřem dětem starším. Čtyři poslední, mezi nimi Ignác, „byly jen obyčejně, venkovsky vychovány“. Ignác Pecivál si zapamatoval, že nosil až do šestého svého roku, až do času, kdy začal chodit do školy, dlouhou košili a mezulánovou sukni, v zimě bačkory. V létě chodil bos.

V otcově hospodě bývalo živo. Formané se tu stavovali, rychnovští jarmarečníci, křesťané i židé, kteří i tu v hospodě měli své vlastní hrnce a nádoby. Matka Peciválova je jim svědomitě přechovávala. V „panském domě“ stavovali se také i nocovali potulní kramáři, šumaři, komedianti, provazolezci i principálové s loutkovými divadly. Všechn ten stěhovavý národ komediantský byl dětem hospodského zvláště milý a vítaný.

Do „panského domu“ zajížděl také starý Beránek. Měl panorama i malý cirkus; zimního času provozoval eskamotérství. V „panském domě“ v Borohrádku zastavoval se častěji a někdy tu i déle pobýval. Hospodský jej vítal jako starého přítele, a děti Peciválovy rády viděly děti komediantovy, s nimiž se skamarádily i sprátelily.

Od osudného r. 1811 vzrůstaly finanční nesnáze otce Pecivála. Nekonečná přetáhla, různé ne-

hody jej stihaly, obchod vázl, zvláště kdy nová silnice odváděla proud stálých hostů. Hospoda „panský dům“ hynula, otec Pecivál jí nemohl udržet; a neudržel. Pozbyl jí, dostala se na buben.

V lednu r. 1825 stěhoval se s rodinou na Horní Jelení do domku, který před lety koupil, a který jediný mu zbyl ze všeho velkého majetku. Našemu Ignáci bylo tenkrát šest let. Zapamatoval si tu smutnou cestu, jak ve sněhu kráčeli za vozem jejich nábytek stěhujícím, jak jim matka, když už zajížděli, naposled ukázala Borohrádek, aby se podívali, tam že se narodili.

II.

Otec Peciválův provozoval v Horním Jelení řeznictví. Proti tomu, jaký ruch panoval v „panském domě“ borohrádeckém, byl domek v Jelení jako opuštěný. Nikdo nepřicházel, nikdo se nezastavil. Jenom jeden z bývalých hostů se tu z nenadání zjevil a hned toho roku 1825. Na koni přijel, mladý jezdec urostlý, pěkně oblečený, zjev neobyčejný v městečku mezi lesy zapadlém, příbytků většinou roubených. U Peciválova domku se vyhoupl s koně.

Peciválovi hned nepoznali mladého jezdce, Emanu Beránkova, neboť ho již dlouho neviděli. Byl ve světě, kam jej i bratra jeho Josefa poslal otec, aby se naučili tomu, čemu se v jeho malém cirku naučiti nemohli, aby se zdokonalili v umění krasojezdeckém. Pobyli delší čas u veliké společnosti Bachovy, jejíž ředitel se všude ohlašoval jako „de Bach“. Mnohému se tu naučili, zvláště Emanuel, jenž vyspěl v znamenitého jezdce, voltážera i cvičitele koní.

Vrátiv se, zdokonalil otcovu malou jízdeckou společnost tak, že „Beránkův cirkus“ nabýval jména. Když z jara toho roku 1825 kočoval v hradeckém kraji, zajel si Emanuel koňmo do Horního Jelení navštívit přátelskou rodinu Peciválovu. A přijel zas a přijížděl na koni ze „štací“, kde jejich cirkus dával představení. Už bylo zřejmo, že jezdí za Peciválovou dcerou Terezií. Dětská někdy přichylnost vykvetla v upřímnou lásku.

Ty návštěvy trvaly do podzima. Začátkem října odjel mladý Beránek z Jelení naposled a ne na koni, ale na kočárku a v tom s ním zmizela také Terézka Peciválová, teď už Beránková; bylo hned po svatbě, kterou slavili dne 10. října.

Tento den byl Peciválově rodině památný, neboť měli toho dne dvojí svatbu. Dcera Tereza se vdávala a její bratr Antonín, kupec, se ženil, bera si pannu Josefu Valkářovu za manželku. Družbou Emanuela Beránka, ženicha „komedianta“, byl bratr jeho Josef, krasojezdec, družičkou sestra jeho Emilie, krasojezdkyně cirku Beránkova, samí komedianti. Družbou Antonína Pecivála byl bratr jeho Josef, družičkou sestra Marie, t. č. „učednice“ v Beránkově cirku. Náš Ignác, tenkrát malý chlapec, a bratr jeho Augustin klečeli jako ministranti u oltáře, u kteréhož oddával oboje snoubence nejstarší bratr nevěsty Terezie a ženicha Antonína, Jan, mladý kaplan. Svatba trvala dva dny.

Malý Ignác chodil s bratrem Augustinem do školy, ne však stále a ne často, „neboť byli domácně potřebováni“. Pak jej zavezli do Nebeské Rybné za Rychnovem u Rokatnice v Orlických horách, „na handl“, aby se naučil německy. Ale v Němcích naučil se také příst, jak tenkrát všichni přadli, a přadl tak pilně, že si vydělal na zimní čepici a na pár bot.

Po té na čas meškal v Žamberku u bratra kaplana, kdež chodil do školy.

Když nastala chvíle, kdy se měl rozhodnouti pro některé řemeslo, vybral si zahradnické. I dali jej na učení k zámeckému zahradníkovi Vlachovi v Chroustovicích, kdež „bylo mnoho práce a málo jídla“. Zkusil tam mnoho; obšírně vzpomíná na ty svízele a trampoty.

R. 1835 dostal za vyučenou a chystal se hned na vandr. Bratr jeho Jan, kaplan, opatřil mu guberniální pas, dal mu potřebné prádlo a trochu peněz. Frak, v kterém se vydal do světa, dědictví po otci, byl jemu, mladíku nevelkému a slabému, dost volný, a dlouhó šosy div že mu nešlehaly o paty. Na zádech „pinkl“, v ruce hůl, mířil z domova nejprve na Chrudim, pak na Pardubice, na Chlumeč; tu si prohlédl hraběcí zahradu a v ní dostal od zahradníka první „kšenk“. Na další pouti nevynechal ovšem ani jediné panské zahrady; a všude dostával u zahradníků tolik, že nemusil „fechtovat“ u cizích prahů.

U Fridlantu překročil hranice. Přes Zhořelec dostal se do Chotěbuze, právě v neděli, když lidé chodili z kostela. I vešel tam také tak jak byl, s pinklem na zádech. Tu se pak o kázání nemálo podivil, že kněz „mátl“ do své řeči rozličná česká slova. Proto milý český vandrovníček, když vyšel z kostela, začal na lidi mluvit po česku. Nešlo však to dobře, musil si pomoci němčinou; a tu se dověděl, že je mezi lužickými Srby.

Z Chotěbuze putoval do Frankfurtu nad Odrou, odtud písčitými rovinami pořád per pedes do Berlína. Tam si nesl doporučující list svého švakra Emanuela Beránka policejnímu komisaři Winterfeldovi, kterýž se mladého tovaryše ujal a také mu opatřil

místo v botanické zahradě. Ale jen se tam mladý Pecivál ohřál, už dostal psaní od švagra Beránka, meškajícího s cirkem v Štětíně, kterýmž psaním švagr jej důtklivě zval, aby se Ignác k nim ihned vypravil.

Ignác poslechl a vydal se do Štětína. Šel a šel, kus cesty také jel. Svezl se na nějaké kocandě domů se vracející. Jeli i v noci. Náš vandrovniček, sedě zády ven na prkně při boku nevysokého vozu, podřimoval, nevšimnuv si, že jeden z jeho šosů visí ven a zrovna nad kolem. Ten šos, snad u větru, snad za rychlé jízdy jak zaplápolal, připleťl se do kola, do paprsků, kolo jej chytlo a ryc — bylo po bezděčné operaci.

Mladý vandrovník ze spaní vytržen vyskočil polekán; a pak se zděsil, když seznal, kam se dostal jeho šos a jak znetvořen jest jeho frak. A správa nemožná. Nezbylo, než zbaviti se i druhého šosu. Operace ta stala se hned ráno. Ve fraku bez šosů dorazil do Štětína. Švagr Beránek, sestra Terezie se zasmáli, když tak přišel, ale také jej přijali velmi vřelě a přátelsky.

III.

Tenkráte byl švagr Ignácův, Emanuel Beránek, už samostatným majetníkem všeho cirku. Před dvěma léty, r. 1833 odevzdal mu jej otec, jenž měl také dva domy v Praze, ve Slupech jeden a druhý ve Voršilské ulici. Odevzdání to stalo se v Ústí n. Orlicí. Tenkráte převzal mladý Beránek cirkus o desíti koních s garderobou a tři vozy. Tady v Štětíně měl už koní dvacet i s tažnými, neboť železnic nebylo, a společnost musila od města do města ve svých

povozech. Beránek měl v Štětíně pět velkých vozů, pěkný krytý kočár a bryčku. Svobodní jezdci konávali cestu koňmo.

Toho času jezdilo Evropou ještě málo jízdeckých společností. Nejpřednější byly: Souliéova, Bachova (de Bach), Tourinairova a — Beránkova. Jejím prvním členem byl sám majetník a ředitel, Emanuel Beránek. S ním působil bratr jeho Josef, cvičitel koní, první štolba. Náš Pecivál uvádí jména ostatních předních členů společnosti.

Byl mezi nimi Urban Walter z Berlína, Louis Wentzlov, rodilý Slezan, Švéd Kvalitz, Moric Reinicke ze Stralsundu, černoch Savelli, signor Martini. A ten byl František Martínek z Jaroměře, syn kapelníka Beránkova cirku, kterýž kapelník Martínek byl na cedulích „Martini senior“. Sedm jeho hudebníků samí Češi tak jako první clown Hořešovský byl Čech a druhý clown, J. Veselý, jenž měl cvičené psy. Tento Veselý byl ještě v létech šedesátých znám po Praze, kdež vodil své pudly po hostincích na produkce.

Paní ředitelová, sestra Peciválova, obstarávala pokladnu, kdežto její mladší sestra Marie, o které již byla zmínka, působila jako krasojezdkyně a slula na cedulích „miss Laura Percival“. Nad ni vynikala sestra ředitelova, slečna Emilie, dovedná a smělá jezdkyně, zvláště ve skoku na koni. Třetí jezdkyně byla „Angelika Martini“, Aninka Martínkova, dcera kapelníkova. Cirkus měl také tři hochy „učedníky“, z nichž jeden se jmenoval Andrlík, a dvě ženské učednice; z nich jedna byla Polka, Vilémína Jankovská.

A přibyl nový člen, náš Ignác Pecivál. Na ceduli se nedostal, neboť zastával funkci nikterak skvělou: roznášel cedule. Při tom však se pilně učil jezdit

na koni a pak voltižovat, skákat na koně, přes koně a všelikým kusům jíздеckým, aby se mohl také účastnit, jmenovitě při jízdách skupinových. Samostatným jezdcem, solistou, se nikdy nestal.

Společnost Beránkova vypravila se ze Štětína do Gdaňska, pak do Královce a dávala představení také v jiných městech východních Prus. Zlé počasí uhodilo toho podzimu. Cesty byly svízelné a návštěvy chatrné. Společnosti se dařilo tak bídne, že ředitel musil prodat jednoho ze svých nejlepších koní.

V hlavním městě Poznaňska začalo se obracet k lepšímu. Bylať řediteli bezplatně přenechána vojenská jízdárna a návštěvy houstly. Ale rázem se všecko pokazilo. Ředitel Beránek totiž, přihlížeje k polskému obyvatelstvu, vypravil jíздеckou pantomimu, scénu z polského povstání, nedávno (1831) potlačeného. V té pantomimě vystoupili také polští kosiníci, revoluční sedláci ozbrojeni kosami — v královské, pruské jízdárně vojenské! V obecenstvu nadšená demonstrace, ale hned po té přišla výpověď z jízdárny. Vícekrátě již tam nehráli.

Z Poznaňska obrátili se do Slezska. V Hlohově, kdež si musili vystavět prkenný cirkus, stihla ředitele nová nehoda: zdechl mu cvičený jelen, „který k voltižování v ohni a v pantomimách byl velmi prospěšný“. Ve Slezsku vydrželi přes zimu až do léta, kde se dostali do Lehnice, Kladska, Nisy. Zde všude viděl Pecivál mnoho krásných zahrad. I probudila se v něm touha nechat koní a zase pěstovat květiny a keře a sázeti stromy; než ani švagr ani sestra nechtěli ho pustit, poněvadž se jim dobře hodil. Uměl už dobře jezdit i voltižovat a při dostizích v cirku se osvědčil jakož i v pantomimách. Přemlouvali jej, aby zůstal a utěšovali jej, že příštího

jara pojedou do Čech a pak že bude moci zase na zahradnictví.

„Ale bohužel, to jaro dalo na sebe čekaf plných pět let.“

Ignác Pecivál sloužil nejen jako voltižér, ale byl teď také komisionářem, ubytovatelem a bylo-li nutno, i stavitelem cirku. Určitého platu neměl; švagr mu dával vždy něco peněz, kteréž si šetrný mladík ukládal a ničeho neutrácel.

Na jaře r. 1837 vypravili se do ruského Polska, kdež se jim dobře dařilo, zvláště ve Varšavě. Tu také dávali zvláštní představení pro gardu „knížete Varšavského“, guvernéra království polského, polního maršálka Paskeviče, vítěze erivanského, u Karsu a Erzerumu. V této jízdě jeho gardě sloužili skoro jen samí Peršané, Čerkešové a jiní z kavkazských končin, všichni v nádherných oblecích z hedvábí a sametu, zdobených zlatem a stříbrem. Sedla jejich krásných koní byla nákladná, nádherně zdobená. Beránkuv cirkus dával pro ně představení, ale oni sami se ho také účastnili, jezdili, voltižovali, stříleli, „obyčejně po nás a dělali některé věci skoro lépe než naši lidé“, přiznává Pecivál.

„Měli nás rádi a zvali nás často na čaj.“

Zvláště jeden důstojník této gardy, rodem perský kníže, přál Beránkovým. Náš mladý, výtečný jezdec František Martinek (na cedulích „Martini jun.“) obdržel od něho „úplný, krásný čerkesský oblek“. Pecivál sám dostal růžový, atlasový háv „na způsob tuniky neb letní košile“ s pravými zlatými portami. Ostatní pak členy podaroval ten perský kníže handžary, bambitkami nebo čibuky a dýmky veliké ceny. „Naše dámy neobdržely zcela nic, neb se před těmito pány nesměly vůbec produkovat, jelikož tomu víra mohamedánská nedovoluje.“

Beránkova společnost hrála pak v zimě také v menších, ruských městech, kde byla posádkou jízda. Představení dávali v krytých vojenských jízdárnách; nicméně tu mnoho zkusili, poněvadž své produkce musili provádět v lehkém trikotu; a panovaly kruté mrazy.

Kdykoliv chtěli do nového místa, musil Ignác Pecivál jako komisionář a ubytovatel napřed, koňmo, zamluvit místo, přichystat byty a pod. Tak se pouštěli dále na sever, až dojeli do Petrohradu, kdež si postavili cirkus v předměstí hojně obývaném Němci. Vedlo se jim tu velmi dobře. A pak opět zpátky do Polska. V Kielcích uviděli šest a třicet polských studentů, které odváželi na Sibiř.

Také v Krakově, tehdáž hlavním městě republiky krakovské, se zastavili. Z Krakova dali se na východ, hráli v různých městech, také ve Lvově, kdež se pozdrželi delší čas. Tam poznal jeden z cirkusových hudebníků ve Lvovském arcibiskupovi Pištěkovi, Čechovi, svého kamaráda z chlapeckých let, s nímž pásával krávy. I šel k němu a dal se ohlásiti; arcibiskup jej vlídně přijal, pohostil a obdaroval. Toho roku (1838) opustila je „miss Laura Percival“, Mařenka, sestra Peciválova. Provdala se za lesníka Rovenského.

Ze Lvova na podzim do Tarnopole. Odtud jel Ignác Pecivál jako ubytovatel koňmo čtyři a dvacet mil do Černovic v Bukovině. Pršelo, chumelilo se, cesty bídné; zkusil mnoho psoty. Zvláště noclehy byly hrózně. Před samými Černovicemi spadl s koňm do rokle; hodně se potloukl a kůň také.

„Černovice byly tenkrát jediná, dlouhá ulice.“
V dvoře německého hostince postavil cirkus. Ne-dařilo se jim tam, ohavné počasí mařilo návštěvy. A tak spěchali odtud zase do Haliče. V Stanislavově

přišel k řediteli Beránkovi nějaký menší úředník a prosil ho, aby vzal jeho osmiletou dcerku do učení, že děvče nechce ničím jiným být nežli jezdkyň. Beránek svolil, napsali kontrakt a děvčátko jelo se společností do světa. „Stala se z ní svým časem znamenitá umělkyně.“

Na jaře r. 1840 zdržovali se v Těšíně. Tu dostal Pecivál od ředitele dovolení, aby si zajel do Čech navštívit rodiče své v Horním Jelení. To již byl šestý rok u jízdecké společnosti. Pěkně ošacen, máje dost peněz, stříbra i dukátů, přijel na ruském klusáku do Horního Jelení. Zastal rodiče zdrávy, na výměnku u bratra svého Antonína, kupce. Ignác je hojně obdaroval, potěšil se s nimi a vrátil se — ne k zahradnictví, po kterém kdysi toužil, nýbrž k švagrově jízdecké společnosti, meškající tou dobou v Opavě.

Ze Slezska zajeli na Moravu. Ředitel Beránek, jemuž se poslední dobou dařilo znamenitě a jenž vydělal mnoho peněz, popřál si tu dovolené. Z Olomouce se vydal do Čech, a také na Horní Jelení. Prostřednictvím starého Pecivála koupil velký, selský statek v Prachovicích u Dašic.

To, že se řediteli Beránkovi tak znamenitě dařilo, uvábilo snad švagra jeho, bratra Ignácova, Františka Pecivála, kupce v Hlinsku, takže jemu, Beránkovi, nabídl do učení svou pětiletou dcerušku Terezku. Ředitel ji přijal. Dle smlouvy mezi nimi sjednané mělo to učení trvati do dvacátého roku Peciválovy dcerušky. Dítě to, jež si strýc odvezl, zůstalo při cirku. Nejezdila však jako Terezka Peciválová, nýbrž jako „miss Olympia Percival“.

Když meškala společnost Beránkova v Novém Jičíně, přinesl neznámý posel Peciválovi ceduličku, aby přišel tam a tam, že jej očekává bratr Augustin.

To byl mladší Ignácův bratr, ze všech dětí Peciválových nejmladší. Vystudoval gymnasium, dal se na práva, ale poněvadž neměl nutných hmotných prostředků, chtěl vstoupiti do kláštera. V Praze ho nepřijali. I vydal se do Haliče, kdež v Tarnově ho přijali kapucíni. Než záhy se mu tu znelíbilo. Náhodou dostaly se mu do rukou úřední noviny, ve kterých se dočetl, že Ignác Pecivál z Horního Jení je vojenský zběh a že jej vrchnostenský úřad v Doudlebech vyzývá, aby se dostavil k odvodu. Mladý kapucín se rázem rozhodl. Tajně sehnal občanský oblek, zahodil kutnu a prchl. Zamýšlel domů do Čech, postavit se za bratra Ignáce a dáti se za něj odvést, což tentokráte bylo možná.

V nouzi a psotě putoval, až se dostal do Nového Jičína, kdež uslyšel, že tu mešká Beránkova společnost. A tak poslal tu ceduličku. Ignác ihned přispěchal. Ale jaké shledání! Bratr Augustin v hadrech, zmořen hladem, pln nečistoty. Ignác mu opatřil s pomocí sestry Beránkové vše, aby mohl se převléci do čistého prádla a slušného obleku. Bratr Augustin, pozdržev se u společnosti několik dní, vydal se do Čech k rodičům, odtud na ouřad v Doudleběch a pak do Hradce Králové, kdež jej odvedli k hradeckému pluku Reisingrovu, č. 18. Z Hradce jej poslali do Josefova, tenkrát ještě pevnosti, do kanceláře k auditorovi. Na vojně se mu dařilo a byl spokojen.

Cirkus Beránkův pojížděl Moravou, až pak na zimu zajel do Čech a zarazil ve vsi Prachovicích u Dašic, kdež měl ředitel zakoupené hospodářství. Ten statek stal se teď zimním bytem jemu a jeho společnosti. Z kolen přidělány byty, část koní zůstala tu, část zavedena do stájí v Dašicích.

IV.

V Prachovicích shledal se Ignác Pecivál se svými rodiči, kteří tu na zefově statku hospodařili. Neklidní světoběžníci cirkusoví žili teď klidně i spokojeně v odlehlé, zachumelené vesnici. O štědrý den sešla se skoro všechna Peciválova rodina. Přijel nejstarší syn Jan, tehdáž lokalista v Klukách u Čáslavě, přijela sestra Marie, před tím „miss Laura Percival“, nyní provdaná Rovenská (a nešťastně), přijeli bratři Antonín a Josef z nedalekých Dašic.

Zima tiše ubíhala. Každý ze společnosti zabýval se tím, co mu libo. Upravovala se garderoba, čistilo a spravovalo se koňské náčiní, malovaly se kulisy. — Také několik představení bylo, jak se říká „po domácku“, aby umělci nepřišli ze cviku a také aby si koně vydělali na obrok. Představení ta se konala v zasněženém stanu v Dašicích a v Horním Jelení.

Z jara zase do světa. Dávali produkce ve východních Čechách, také v Litomyšli „na bělidlech“. Tenkrát si dvacetiletý voltizér Pecivál nepomyslel, že v tomto městě bude jednou klidným, pořádným sousedem, tu že bude poslední stanice jeho neklidné pouti.

Z Litomyšle se vydali na Moravu, do Uher, kdež se jim nevedlo valně. Z Kečkemetu se vypravil Ignác Pecivál na dalekou cestu do Sedmíhradska. Poslali jej tam a jezdce Ventzlova, aby pro společnost vše vyšetřili a upravili. Jeli v bryčce, tažené jedním koněm, jeli uherskou zemí, nepřehlednými rovinami. Třetího dne navečer dorazili k osamělé hospodě v širé pustě. Čárda byla prázdná, jen nějaký beřár seděl v koutě. Než i ten za nedlouho zmizel. Krčmář, Ně-

mec, jim upřímně řekl, že to je loupežník a nebezpečný, že jim za nic neručí.

Než ulehli, prohlédl Pecivál dvůr i stáj. Vše v největším nepořádku, bídné, rozedrané; dveře u stáje ani nepřiléhaly, okna jako vytlučená. Zabednil dveře latěmi a s druhem ulehl na rákosí u koně, bambitku v ruce. Rozčilením nemohli spát; čekali návštěvu a dočekali se. Byla jasná, měsíčná noc. V okně se ukázala pojednou tmavá hlava cizího muže, zmizela však, když Pecivál strhl pokřik. To bylo před půlnocí. Po půlnoci zjevili se u okna chlapi dva a drali se do stáje. Artisté vystřelili, křičeli, přiběhl hospodský s pacholkem. Zloději zmizeli. To se stalo před Segedínem, kamž druhého dne dojeli.

„A pak neustále pustou až do Temešváru“. Odtud do Sedmihrad. Navštívili Sibín, Brašov, Kluž, „vesměs pěkná, úhledná, německá města. Všude i na venkově mezi Němci blahobyť, dobré hospodářství, vše daleko lepší a spořádanější než u Maďarů, Srbův a Rumunů“. Ze Sedmihrad se vrátili do Uher, do Subotice, kdež byla jejich společnost; s nedobrou zprávou, že pro jejich cirkus není v Sedmihradsku šťastná doba, že by tam nepochodil, poněvadž je předešla společnost „Slezák a Wolf“.

Tak pojížděli dále jižními Uhrami. V listopadu octli se v Bělehradě, kdež sídlil kníže Alexandr. Pevnost však bělehradská měla posádku tureckou, kteréž velel paša. „Vojáci turečtí nosili se ještě po starodávnu. Měli turban, kazajku, široké, červené plundry, gamaše; za pasem vězela šavle nebo handžár a pistole.“ Paša společnosti přál; dovolil postavit cirkus ve čtvrtém dvoře serailu, obehnaném vysokou zdí. „Naše dámy nesměly zde konati žádných cvičení a produkcí.“

Tak se nám pak dělo v Turecku. Musili jsme naše ženské převléci za hochy a v tom přestrojení vypomáhaly při manevrech a pantomimách. Než i to působilo velké nepříjemnosti, neboť Turci byli po mladých, sličných hoších jako posedlí.“

Z Bělehradu si odváželi skvělý výtělek. Vrátili se do jižních Uher, odkudž putovali pomalu na sever. „Tenkrát bylo v Uhrách mnoho loupežníků, pročež byl v zemi prohlášen náhlý soud a všude postaveny šibenice.“ Náš Ignác se ještě jednou utkal s loupežníky před Velkým Varadínem, když jel sám, opět jako ubytovatel před společností. Na večer, u lesa na ně vrazil, byli dva, když právě přepadli nějaký vozík; kočího zastřelili a s dvěma cestujícími, z vozu se bránícími, zápasili. Pecivál skončil boj. Jakmile jej loupežníci shlédli, dali se na útěk. Měli jej za dragouna, „neb jsem toho času na cestách vždy byl oděn dlouhým, bílým pláštěm, jak jej dragoni nosili“.

V Debrecíně zemřel na tyfus kapelník Martinek. Pochovali jej na katolickém hřbitově „se vši slávou“; jeho kapela zahrála mu nad hrobem smuteční pochod, jeho skladbu.

Z široširých rovin středních Uher obrátili se na sever do hornatého Slovenska. V Levoči stihla Pecivála značná nehoda. Za velkého „jízdeckého manévru: ‚Loupežníci v Abruzzách‘“ klesl Peciválův kůň za největšího trysku a Pecivál, oblečený za dragouna, sletěl se sedla. Tři jezdci, kteří se za ním hnali taktéž úprkem, svalili se se svými koňmi na něj a na jeho koně. Peciválovi vyvalila se krev ústy, nosem i očima; za mrtvého jej odnesli z dráhy. Než ouraz nebyl nebezpečný. Nicméně poležel si Pecivál mnoho dní, než mohl opět do manéže.

Ze Slovenska vrátili se na zimu Moravou zase

do Prachovic. Pecivál pobyl opět u starých rodičů, slavil s nimi vánoční svátky. Zimu trávil klidně jako loni. Pomáhal také artistům Červinkovi a Ventzlovu, „kteří byli dovední malíři“; kreslil s nimi, maloval kulisy. Idylla však tentokráte dlouho netrvala. Jaro r. 1843 záhy se otevřelo a tak se Beránkova společnost vydala do světa dříve než loni.

Jezdili po Čechách, v Rakousích. V Steinu jim umřel černý jejich jezdec, mouřenín Savelli. Když za nedlouho po té ředitel Beránek prodal svůj statek v Prachovicích a koupil lázně v Petrkově u Něm. Brodu, vyslal tam švagra Ignáce, aby zanedbané lázně upravil, jmenovitě aby opatřil všecku práci zahradnickou. Pecivál v Petrkově zůstal se sestrou, chotí Beránkovou, přes rok, až do začátku podzimu r. 1844. Ale tu jej chytila touha po světě; nechtěl k cirku, nýbrž zatoužil po svém zahradnictví. Otec, švagr, sestra mu to rozmlouvali. Poslechl a jen to si vymínil, že půjde navštívit bratra Jana, faráře v Klukách, u něhož toho času meškala Peciválova matka.

Jí a bratrovi se svěřil, co chce, a že v Petrkově jen na oko slíbil. Nebránili mu a tak rozloučiv se s nimi, vydal se na druhý svůj vandr. Cestou do pruského Slezska zastavil se u bratra Augustina v Josefově, jenž za něj sloužil na vojně. Když o poledni přišel Pecivál do Jaroměře, zaslechl hlučnou hudbu. Hudební kus mu byl povědomý. A v tom vjeli hudebníci na koních do ulice, kapela cirku Beránkova, a s nimi několik jeho jezdců. Byla to obvyklá polední vyjížďka na reklamu. Voltižér, teď vandrovní Pecivál shlédnuv je, lekl se a uskočil do síně nejbližšího domu. Báł se, že by ho vzali s sebou. Když přejeli, vylezl ze svého úkrytu a chvatně opustil Jaroměř.

V Pruském Slezsku marně hledal „kondici“. Vrátil se do Čech a bral se pak na jih přes Alpy, dorazil do Terstu, odtud pěšky do Padovy, kdež se marně ucházel o místo v botanické zahradě. A tak putoval dál, do Milána, kdež na ulicích slyšel mnoho českého hovoru. Byloť tu několik českých pluků posádkou. Hlásil se k vojákům krajanům, kteří jej přátelsky přijali a všechno mu v městě ukázali. A takové krajské setkání měl i ve Veroně.

Odtud putoval na půlnoc Tyrolskem a dále. Ne-daleko Solnohradu dostal práci v nějakém panském dvoře, při němž měli pěknou zahradu. Byl by tu býval spokojen, ale často slyšel, jak se tu české jméno zlehčovalo; Čechům stále spílali zlodějův a taškářů. Když pánovi oznámil, že se děkuje ze služby, pán se ptal proč. „Řekl jsem, že jako poctivý Čech takovou hanu svého národa déle snášet nemohu. A šel jsem.“ —

Z Lince jel koňskou drahou do Českých Budějovic. Odtud se pěšky vrátil do Kluků k bratru faráři. Ale jen si tu oddechl, žádala ho sestra Beránková, aby šel zase k jejich společnosti. A šel. V Mělníku se s ní setkal. Jezdci, jezdkyňe, všichni jej uvítali velmi srdečně. To bylo na zimu r. 1844. Vánoce toho roku ztrávila celá společnost v lázních Petrkovských.

V.

Na jaře r. 1845 rozhodl se ředitel Beránek, že se vypraví s cirkem do Turecka. Jeli Moravou, uher-skou zemí. Všude dávali představení, cesta se jim tak hrubě protáhla. Na podzim dojeli do Bělehradu. Pecivál si všiml novoty u tureckého vojska. Již ne-

měli turbanů, ale červené fezy. Tentokráte se společnosti v Bělehradě nedařilo. A zima na krku. V Rumunsku, kamž se obrátili, bylo ještě hůř. Cestou do Krajové zkusili hrozných svízelů, zimy i hladu. Cesty bídné nebo žádné, mosty chatrné, nebezpečné, noclehy hrozné i hospody. Kromě rakie a mamalygy*) nebylo možná na venkově něco jiného dostat. Po ovsu koním se také marně sháněli i po senu. Jen kukuřici si mohli opatřit a po té jejich koně stonali.

Šest plných dní jeli do Krajové. „Tato cesta byla nejbídnější ze všech, které jsem posud konal.“ Poněkud lépe bylo v Bukurešti, kdež dávali představení do konce toho roku a ještě počátkem r. 1846. Majíce doporučení od valašského knížete, vypravili se za Dunaj, nejprve do Ruščuku. Tam právě očekávali sultána, jenž navštívil severní končiny své říše.

Paša ruščučský povolil Beránkovi, aby tu dávali představení; musili však postavití cirkus tak, aby sultán, až přijede, viděl do něho z oken svých komnat. Dne 6. června 1846 byl slavný vjezd tureckého sultána Abd-ul-medžida do Ruščuku. Vojsko, nesčetní zástupové a v nich také většina členů Beránkovy společnosti očekávali jej pod pevností. Tu také bělaly se ozdobené stany, ve kterých čekali knížata, srbský Alexandr, hospodár valažský Bibesco, multánský kníže Sturdza a konsulové evropských mocností, jakož i pašové.

Za hřmění děl vjel sultán se skvělým svým průvodem, jehož nádherným, třpytivým oblekům a krásným, většinou arabským koním se Beránkovi lidé obdivovali. A Pecivál vypravuje: „Sotvaže sultán

*) Jídlo z kukuřičné mouky jako polenta.

ve svém obydlí se uhostil a z oken náš cirkus shlédli, ptá se, co to? Paša odpověděl: „Kunštíři na koních, kteří pro Vaše Veličenstvo mají hrát, a z Prahy přijeli.“ „Hned ať hrají!“ poručil sultán. To byla mela!“ Paša totiž objednal představení až na zítřejší den, hudebníci, artisté rozešli se podívat se a garderoba v truhlách.

Pecivál byl skoro sám jediný doma, v cirku. Přiharcoval vyšší důstojník a vyřizoval rozkaz, že má být ihned představení. Pecivál se prostřednictvím dragomana omlouval, že není možná. „Důstojník však ukázal posunkem oprátku kolem krku a vzkřikl: „Musíte hrát, sultán to poroučí.“

Pecivál našel v chlévě jednoho z cirkusových trubačů. S tím ihned vyjel do ulic a trubač troubil a svolával známým signálem všechny rozběhlé členy. Na jen hlas sešli se dosti brzo. Všichni se v největším chvatu oblékli, koně ustrojili a představení se začalo. V obecenstvu mnoho vzácných pánů; cizí knížata, konsulové, pašové ve zvláštních, ozdobených stanech, důstojníci a dvorští hodnostové na sedadlech rudým povlakem potažených, a nahoře u okna sám padišah. Díval se do Beránkova cirku hustě ozdobeného tureckými prapory, díval se a díval —

Beránkovi se tužili; program byl sice poněkud jednotvárný, poněvadž dámy nesměly vystoupit, ale sultánovi se to líbilo. Hráli mu bez přestávky; program se chýlil ke konci. Ředitel to ohlásil pašovi. Než ten se rozkřikl: „Žádný konec. Hrajte tak dlouho, dokud sultán zůstane u okna, sice —!“ A koně byli už uhnáni, upoceni, artisté ztrmáceni. A také se již smrákalo. Než v soumraku pomoc. Byl ještě přichystán ohňostroj, který před tím přinesli dělo-

střelci. Ten zakončil představení. Sultán po tom ohni vstal od okna.

Beránkovi hráli mu i nazejtří a pak ještě třikráte. Řediteli dostalo se vyznamenání a sto pytlíků stříbrných piastrů v ceně tří set dukátů. Kromě toho obdržel ferman, dle kterého mohl volně cestovati do Cařihradu. I vydal se tam.

Z Ruščuku jeli do Šumenu, odtud dále na jih přes Balkán do Drinopole. Skoro měsíc trvala ta cesta nad míru svízelná horami, za vedra a zase za lijákův a bouří. V těch horách musili také zastřelit koně, jenž těžko onemocněl a nemohl z místa. Míjeli spustlé hřbitovy zaniklých osad, utkali se i s osmi hajduky loupežnými, které však hlavně prostřednictvím tureckého kavasa, jedoucího se společností, odrazili, míjeli staré násypy a okopy i hromadné hroby z války rusko-turecké r. 1829, kdy tudy táhli Rusové pod generálem Dibičem (pak Zabalkánským) také na Drinopol.

Tam se Beránkovým nedařilo. Vytrhli odtud záhy a zamířili na Cařihrad. Cesta vedla je krajinou hornatou. „Málo vesnic, málo polí a vinic, a hrozná vedra, vše bylo jako vypáleno.“ Dne 6. července 1846 vjížděli do hlavního města turecké říše. „Tu jsem se nemálo podivil i lekl, když u brány slyším jako po česku: „kupite groždě, kupite za 10 para oka.“ Bulharský prodavač tak nabízel hrozny. „Koupili jsme s radostí celý krám neb nás to těšilo, že zase slyšíme slovanskou řeč. Bulhar se naší řeči divil, avšak nebylo mu české jméno zcela nic povědomo.“

V prvním svém hostinci dlouho nezůstali; spousta štěnic je vypudila. Utekli odtud po čtrnáctidenním pobytu, ačkoliv ředitel Beránek zaplatil napřed na čtvrt roku 1300 piastrů. Cirkus postavili proti dělo-

střeleckým kasárnám, odkudž je krásná vyhlídka na celé město, Bospor i na břehy asijské. Pecivál viděl také trh na otroky; nedaleko odtud byl „begir“, trh na koně. Ředitel koupil tu dva krásné hřebce, jež v cirku pojmenovali Osmanem a Trabizonem. Společnosti se s počátku dařilo dobře, později už ne tak. Mezi návštěvníky byli také hrabě Branicki a kníže Jablonovski, vracející se z Arabie, kdež byli koně nakoupit. Polští magnáti se velmi mrzeli, „že naše dámy nesmějí v cirku vystupovat“.

„Dávali jsme tu pantomimu ‚Napoleon I. v bitvě u Lipska‘. Napoleona měl dávat náš první jezdec Verdier, Francouz. Ale byl dlouhý a hubený.“ Musil tedy Pecivál na jeho místo. „Což se po třídní zkoušce dobře vydařilo.“

Když začalo příjmův ubývat, a když také horečka začala rádit ve společnosti, odhodlal se ředitel Beránek, že opustí Cařihrad. Část společnosti, většinou samí neduživí, vsedla na loď, aby po moři dostala se do Oděssy, odtud pak do Brahilova a Galace, kdež se měli všichni sejít. Při tomto oddílu byla také paní ředitelová. Druhá část společnosti, vedená ředitelem, nejsilnější a zdraví členové, měla se vydati přes Balkán. Pecivál s nimi. Z Cařihradu vyjeli dne 6. listopadu 1846.

„Jakou bídu jsme na této výpravě zakusili, jaké tělesné namáhání a množství útrap, nestačí mé péro vyličit.“ Finanční poměry ředitelovy byly chatrné. V Cařihradě sice vydělal dost, měl však také veliká vydání; pak nemoce členstva a správa vozů na dalekou cestu pohltily mnoho peněz. Už v Drinopoli musil prodat nejkrásnější anglické sedlo dámské. Anglický konsul je koupil. S nemalým strachem vzhlíželi k Balkánu, jehož temena bělala se sněhem.

Po velkých svizelích a různých nehodách

dojeli přes hory do Šumenu, kdež se nezdrželi. Za deště, v hlubokém blátě jeli dále k Ruščuku. Tam prodal Beránek pěkného koně tělesnému lékaři pašovu, „doktoru“ Radišovi, kterýž doktor býval laborantem v lékárně kdesi v Sedmihradsku. Šťastně přeplavali Dunaj. Na druhém břehu, v Giurgievu musili do karantény, jezdci, jezdkyňe, „teta Hájková“, která jim vařila, sedlář Raimund z Ústí n. Orlicí, krejčí Růžička, garderobier, kapelník Ďoubal, hudebníci Soukup, Čejka, Schejbal a j. Když byli propuštěni, jeli v dešti a v blátě do Galace, kdež se shledali s druhou polovicí společnosti. „Bohužel byla též bez peněz tak jako my.“ Všech bylo pět a čtyřicet a měli přes třicet koní. „Všechno mělo hlad a křičelo.“ Pecivál zastavil hodinky a šel s tetou Hájkovou nakoupit chleba.

Z Galace vydali se na sever do hlavního města Multánského Jass, „které byly plny špíny a bláta.“ Zde ztrávili zimu za trudných poměrů. Na jaře, v březnu r. 1847 vydali se do ruské Bessarabie. Hned v prvním městě, v Bělči, kdež právě byl veliký trh, štěstí se k nim obrátilo. I dále se jim dařilo, v Kišiněvě a v jiných městech, jakož i v jižním Rusku, jmenovitě v Kievě. Ředitel vydělal tu tolik peněz, že mohl koupit krásnou bryčku a pěkný koňský postroj stříbrem kovaný; oboje dal darem své ženě. Také v Berdyčevě, kdež byl právě veliký koňský trh, měli znamenité příjmy. O tom trhu sehnali kozáci a Tataři tisíce koní do dřevěných ohrad. Také náš Ignác si koupil koně, čerkeského, ale zanedbaného. Dal za něj pět a třicet rublů. „Když jsem jej přivedl domů, vyběhly naše ženské a smály se mně hlasitě. Ale když jsem jej dal umýt a očistit, už jinak mluvily.“ Kůň byl velmi učelivý; osvědčil se jmenovitě ve skoku tak, že jej ředitel

od švagra koupil. Později jej prodal a dostal za něj dva tisíce zlatých.

Cestou do Kamence Podolského potkali hraběte Branického, s nímž se loňského roku seznámili v Cařihradě. Pozval je na své panství. V jeho zámku dávali dvě skvělá představení, ku kterým sjela se všechna okolní šlechta. Když společnost odjížděla, daroval hrabě řediteli krásného hřebce.

Zatím nastal podzim. I zamířili na západ k domovu. Ředitel chtěl se zastavit v Černovicích. Proto poslal švagra Ignáce napřed jako ubytovatele, aby cirkus obstaral a vše na pobyt přichystal. Když společnost přijela do Černovic, nestál cirkus, nebylo nic. Ubytovatele našli v hospodské komůrce těžce nemocného, chatrně obsluhovaného cizími lidmi. Cestou se roznemohl a stěží dojel. A musil hned ulehnout. Měl zánět mozkových blan. Řediteli Beránkovi vzešlo z toho mnoho výloh, neboť společnost byla za delší čas bez zaměstnání.

„Avšak všichni byli srdečně potěšeni, když jsem se pozdravil.“

Tím končí se první díl zápisků Ignáce Pecivála. Dalších pamětí není.

Jak se dostali domů, jaké byly další příhody, kterak Ignác Pecivál na dobro opustil jízdeckou společnost a posléze do Litomyšle se dostal, nevím. Seznámil jsem se s ním s mužem už starším. Byl nevelký ale sporý, zaryšavělé, husté, suché brady, hustého obočí téže barvy, šedých, malých očí. Nic na něm, co by připomínalo voltižerskou jeho mi-

nulost. Hodný, dobrý soused, majetník nevelké hospody a povozník, jenž měl dva, pak jednoho koně.

Kdysi za zimní idyly v Prachovicích pomáhal malovati cirkusové kulisy. Tady v Litomyšli namaloval si do otevřeného altánu či přístřešku své hospodské zahrady obraz orientálního města, plného mešit s kopulemi živých barev, plného štíhlých minaretův a půlměsíců. Nad tím vším zářil za strakatými báněmi chvost citronově žlutých paprskův a pod tím bylo štětcem napsáno: „Konstantinopel bei Sonnenaufgang“. Cařihrad o slunce východu!

Ale to nebyl Cařihrad, v němž Ignác Pecivál jako Napoleon I. vjel na arabském bělouši do manéže za hlučné hudby v průvodu generálů v blýskavých uniformách. Teď sedal v plyšové čepici nebo v beranici, šál kolem krku, na kozlíku své bryčky a řídil hubeného koníka. Ještě více však se obracel s kozlíku k svému pasažérovi a povídal, povídal, vypravoval, aby mu ukrátil cestu, kteréž s koníkem v bryčce tak zvolna ubývalo, povídal o světě, o svých dalekých cestách, o pustách uherských, o Rusku a Balkánských horách, ale nejvíce a nejraději o dalekém, nádherném Cařihradu. —
